

Selhání trhu

Cena někdy nezachytí škodu způsobenou třetím lidem, výhodu získají i neplatiči nebo jedna strana obchodu ví podstatně víc než druhá. Ekonomie takové situace zkoumá jako selhání trhu. Spor nekončí jejich pojmenováním: důležité je také měřítko efektivity a srovnání možných náprav.

Tržní selhání je v pojetí neoklasické ekonomie označení pro stav, kdy volný trh nedokáže efektivně rozdělit statky mezi všechny tržní aktéry.

Diagnóza problému ještě sama neurčuje, která instituce jej napraví nejlépe.

Čtyři hlavní příčiny v mikroekonomii

1 · Nedokonalá konkurence

Jeden nebo několik aktérů může ovlivňovat cenu a množství. Firma s tržní silou může omezit výrobu, udržet vyšší cenu a ztížit vstup konkurentům.

3 · Veřejné statky

Ze spotřeby je obtížné někoho vyloučit a užívání jedním člověkem neubírá ostatním. Veřejné osvětlení či požární siréna proto slouží i neplatičům.

CO ZNAMENÁ EFEKTIVNĚ

Výsledek není Paretovsky efektivní, pokud lze situaci alespoň jednoho účastníka zlepšit, aniž by se zhoršila situace kohokoli jiného. Neoklasická ekonomie používá toto měřítko jako analytický benchmark; netvrdí tím nutně, že trhy jsou obecně nefunkční. Pareto-optimálních stavů navíc může být mnoho a měřítko samo neříká, který je spravedlivý.

Jak se problém může projevit

Cena vysílá neúplný signál

Pokud výrobce nehradí škodu ze znečištění, jeho náklady a cena výrobku nezahrnou celou újmu lidí podél řeky.

Dobrovolné financování nestačí

Když lze užitek čerpat bez placení, každý může čekat na příspěvek ostatních. Statek pak může vzniknout v menším množství, než model považuje za efektivní.

1970

George Akerlof popsal v článku The Market for “Lemons”, jak nejistota o kvalitě ojetých aut může vytlačovat kvalitní vozy z trhu.

PODMÍNKY SE MOHOU MĚNIT

Technologie, smlouvy a nové obchodní modely mohou snížit náklady na informace nebo umožnit vybírat platby tam, kde to dříve bylo obtížné.

Čtyři pohledy na stejnou otázku

Neoklasický

Přijímá Paretovo měřítko jako užitečný nástroj. Zkoumá, kdy ceny nezahrnují náklady a přínosy nebo kdy se statek neposkytne v efektivním množství.

Rakouský

Trh chápe jako proces objevování, ne jako rovnovážný stav. Namítá, že skutečný trh bývá srovnáván s nedosažitelným ideálem a přehlíží se podnikatelská náprava.

Institucionální

Porovnává trh, firmu, smlouvu, regulaci či samosprávu v konkrétních podmínkách. U všech počítá náklady na informace, vyjednávání, kontrolu a vymáhání.

Marxistický

Zdůrazňuje vlastnictví, třídní moc a výrobu řízenou ziskem. Některé problémy chápe jako strukturální rysy kapitalismu, ne jen jako odchylky opravitelné regulací.

Možné odpovědi

Práva a smlouvy

Vymezit odpovědnost za škodu, vlastnická práva a způsob vymáhání; umožnit poškozeným vyjednat kompenzaci.

Informace a důvěra

Zveřejňování údajů, záruky, nezávislé recenze, reputace a certifikace mohou zmenšit nevýhodu méně informované strany.

Veřejná politika

Podle problému se navrhují daně, dotace, pravidla soutěže nebo veřejné zajištění statku. Každý zásah má náklady a vedlejší účinky.

Dvě ukvapené zkratky

„Trh selhal, zasáhne stát“

Existence tržního selhání sama nedokazuje, že navržený zásah problém skutečně zmenší nebo že jeho přínosy převáží náklady.

„Stát selhává, trh vše vyřeší“

Selhání státu samo nedokazuje, že dobrovolné řešení vznikne v potřebném rozsahu nebo že ponese všechny náklady třetích osob.

Srovnávat proveditelné alternativy

Rozhoduje, kdo má informace, kdo platí, kdo nese riziko, jak se pravidla vymáhají a zda řešení nevytvoří větší problém jinde.

Otázky pro rozbor konkrétní situace

1 Co přesně nefunguje?

Která směna, cena nebo statek a podle jakého měřítka?

2 Komu vzniká náklad či užitek?

Je započten v ceně a může dotčený člověk vyjednávat?

3 Jaké řešení je proveditelné?

Jaké má informační, správní a vymáhací náklady oproti alternativám?

